

deze onderstellingen groot genoeg om haar tot het tegendeel uitdrukkelijk blijkt voorschijns als een vast gegeven te gebruiken, zelfs als Sueyro's geheimzinnige informant niet zo'n groot personage zou zijn geweest als Poelhekke aanneemt. De auteur denkt aan een Nassause neef van Maurits, in elke geval aan een werkelijke intimus van de prins. Ik ben daar minder zeker van. Als de correspondent bijvoorbeeld beweert dat hij op bevel van de Staten-Generaal naar Emden vertrekt om die stad te bevoorraden, moet ik zeggen dat mij geen andere gevallen bekend zijn waarin Hare Hoog Mogenden dergelijke opdrachten verstrekken aan semi-officiële stadhouderlijke neefjes. Ook als onze zegsman allerlei merkwaardigs meedeelt uit de geheime briefwisseling van Lodewijk XIII en Maurits, vraag ik mij verwonderd af hoe dikwijls die twee elkaar ooit buiten de formele sfeer gesproken zullen hebben. Aan de belangrijkheid van de geheimzinnige onbekende geloof ik dan ook niet zo sterk. Als Sueyro ook werkelijk de griffier Aerssens en de klerk Tresel op zijn medewerkerslijstje had staan, konden Duitse neefjes hem tamelijk koud laten. Ook dan echter blijven de brieven interessant: Sueyro hechtte kennelijk waarde aan juist deze verpakking van zijn nieuwtjes, wellicht met het oog op zijn Spaanse lezers. Ook Poelhekkes publicatie blijft belangrijk genoeg. We kunnen er nu toch wel van uitgaan dat Spanje niet alleen redelijk geïnformeerd was over het doen en laten in Den Haag, maar dat het daar bovendien over politieke vrienden beschikte.

Is er dan toch een verraad van de pistoletten geweest? Ik geloof dat deze studie ons twee dingen vooral duidelijk heeft gemaakt; in de eerste plaats, dat deze Spaansgezinde politici geen verraders waren, al kwamen zij bij het formele begrip landverraad soms dicht in de buurt; in de tweede plaats dat Oldenbarnevelt buiten deze groep stond. Zo kan men zeggen dat juist de herontdekking van een Spaanse partij de zuiverheid van Oldenbarnevelts politiek des te beter doet uitkomen.

A. Th. van Deursen

Vaclav Cihák, *Les provinces-unies et la cour impériale 1667-1672. Quelques aspects de leurs relations diplomatiques* (Amsterdam: Holland Universiteits Pers, 1974, 300 blz., f. 46,80; ook verschenen als proefschrift Nijmegen).

De schrijver, die met de voorbereidingen voor dit proefschrift begonnen is aan de Karel IV Universiteit te Praag en zijn studie voltooid heeft aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, heeft veel archiefwerk verricht in Tsjecho-Slowakije, Oostenrijk, België en Nederland.

Blijkens zijn voorwoord heeft hij zich ten doel gesteld het proces van toenadering tussen twee wezenlijk zo zeer van elkaar verschillende staten als het Keizerlijk Hof en de Republiek der Verenigde Nederlanden, dat zich in de jaren 1667-1672 onder invloed van de Franse dreiging voltrok, aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen.

In dubbel opzicht een gelukkige keuze, want enerzijds verdienen juist deze jaren gezien hun cruciale betekenis voor onze Republiek volop de aandacht en anderzijds is het van belang bij de bestudering van deze periode de ontwikkelingen in Centraal- en Oost-Europa meer in de beschouwing te betrekken dan veelal in de geschiedschrijving van onze zeventiende eeuw gebeurd is. De geschiedenis van de Republiek is immers vaak te uitsluitend bezien vanuit Nederlandse of Westeuropese optiek, terwijl alleen al het feit van de snelle toenadering tussen Wenen en Den Haag in deze jaren duidelijk maakt hoezeer de ontwikkelingen in de verschillende delen van Europa met elkaar verweven zijn.

De opzet van de schrijver om zijn onderwerp niet volgens de strikt chronologische me-

thode van de oude diplomatieke geschiedschrijving te behandelen, maar te kiezen voor een thematische indeling, verdient op zichzelf waardering, maar het is jammer dat hij er niet volledig in geslaagd is de aspecten die hij in de verschillende hoofdstukken aan de orde stelt, in een samenhangend geheel op te nemen. Ik denk dat de auteur zijn lezers een grote dienst had bewezen wanneer hij bijvoorbeeld in een slothoofdstuk in grote trekken de onderlinge samenhang tussen de verschillende thema's nog eens duidelijk geschetst had.

De hoofdstukken staan nu te zeer naast elkaar en vormen te weinig een organisch geheel. Dit brengt mee dat het boek als geheel in eerste instantie niet erg toegankelijk is, maar wie zich de moeite neemt het landschap van deze studie ondanks de wat gebrekkige bewegwijzering te verkennen, wordt voor zijn moeite zeker beloond.

Zo krijgt hij in Hoofdstuk I ('Les Sources') een uitvoerige beschrijving en verantwoording van het gebruikte archiefmateriaal die veel nieuws en wetenswaardigs bevat. Op pagina 19 wordt meegedeeld dat de bekende bronnenuitgave van G. von Antal en J. C. H. de Pater, *Weensche Gezantschapsberichten van 1670-1720*, Rijks Geschiedkundige Publicatiën, LXVII, slechts een achtste deel van de brieven van Hamel Bruyninx bevat, dat deze uitgegeven brieven heel ongelijksoortig van gewicht zijn en bovendien meer geselecteerd zijn naar hun eventuele waarde voor de kennis van Westeuropese dan van Oosteuropese aangelegenheden.

Belangwekkend is ook de passage, gewijd aan de aard van de zogenaamde *secrete* brieven. Schrijver verwerpt namelijk - en mijns inziens terecht - de algemeen aanvaarde opvatting als zouden deze brieven uitsluitend gericht zijn aan de griffier der Staten-Generaal, en zich daardoor onderscheiden van de publieke en de particuliere missiven. Dat deze opvatting kon inburgeren zou wellicht verklaard kunnen worden uit een projectie van een eigentijdse behoefte aan systematisering in een tijd toen de drang tot een systematische indeling van correspondenties nog niet in die mate bestond. Het laatste deel van dit hoofdstuk is een overzicht van de Oostenrijkse en Nederlandse historiografie. Een zeer nuttige en eigenlijk onmisbare bijdrage voor ieder die zich met deze periode bezig houdt.

In Hoofdstuk II ('Formes protocolaires et réalités politiques') toont de schrijver een gedegen kennis van de inhoud en de vormen van de diplomatie in de Republiek. Juist op dit moeilijke terrein geeft hij menig nuttige aanvulling en brengt hij zelfs correcties aan. Dit is vooral van belang omdat het standaardwerk van J. Heringa, *De eer en hoogheid van de Staat* (Groningen, 1961) niet gebaseerd is op gegevens uit de Oostenrijkse archieven.

Hoofdstuk III ('La distance et l'oubli') en V ('Idéologies et diplomatie'), die elkaar thematisch wel ten dele overlappen, maken duidelijk dat in de relatie tussen de Republiek en het Habsburgse Oostenrijk de oude ideologische tegenstellingen tussen protestant en katholiek geen rol van betekenis meer gespeeld hebben. Het oudezeer van de gewelddadige rekatholisering van het koninkrijk Bohemen, maar ook de hardhandige behandeling van de Hongaarse calvinisten in 1670 en volgende jaren door de Habsburgers waren voor de regenten in Den Haag en grotendeels ook voor de publieke opinie in de Republiek geen zaken om zich nog druk over te maken. Een eventueel herstel van de oude toestand in Bohemen en een eventueel geslaagde opstand van de calvinistische adel in Hongarije werden in de Republiek alleen getaxeerd als een verzwakking van Oostenrijk in zijn relatie tot Frankrijk en waren daarom ongewenst. Trouwens ook de nauwe betrekkingen tussen Nederlandse katholieken, onder wie de gebroeders Van der Goes, en de Oostenrijkse gezanten in Den Haag, vermochten - hoe interessant op zichzelf ook - de toenadering tussen beide staten in geen enkel opzicht te beïnvloeden.

De Nederlandse historici heeft de auteur bijzonder aan zich verplicht door in Hoofdstuk IV ('Les problèmes d'un Empereur') een diepgaande analyse te verrichten van de uiterst

gecompliceerde interne structuur van het Oostenrijkse rijk, met name van de ongelijkheid van de verschillende componenten ervan, en van de bijna niet te overziene internationale risico's waaraan dit multinationale rijk vanuit het Oosten, Westen en Noorden tegelijkertijd was blootgesteld. Wat al te snel zijn in de Nederlandse historiografie de aanvankelijke aarzelingen van Leopold I om mee front te vormen tegen het expansionisme van Lodewijk XIV toegeschreven aan de besluiteloosheid van de keizer of aan de zogenaamde pro-Franse gezindheid van Lobkovitz. Zelfs voor een man als De Lisola, toch een overtuigd voorstander van een politiek van confrontatie ten opzichte van Lodewijk XIV en de eigenlijke ontwerper van de anti-Franse coalitiepolitiek, was het duidelijk dat de positie en het optreden van Oostenrijk in het internationale vlak grotendeels bepaald werden door de ontwikkelingen in Oost-Europa.

Over de doelstelling van het Oostenrijkse buitenlandse beleid: de consolidatie en indien mogelijk de expansie van het rijk in oostelijke richting bestond tussen Lobkovitz en De Lisola geen verschil van mening. Juist vanwege deze doelstelling trachtte De Lisola in het Oosten de vereiste speelruimte te verkrijgen om door middel van een hechte coalitie van de zeemogendheden en de beide Habsburgse staten de Franse expansierang in het Westen binnen de perken te houden. Ook hij oordeelde - gegeven de omstandigheden - een ingrijpen van de keizer tegen Frankrijk vóór 1672 onverantwoord.

Het geheime verdelingsverdrag tussen Lodewijk XIV en Leopold I van 18 januari 1668 alsook het neutraliteitsverdrag tussen Oostenrijk en Frankrijk van 1 november 1671 moeten volgens de schrijver dan ook niet gezien worden als bewijzen van toenadering van de keizer, maar als pogingen om tijd te winnen in verband met een eventuele aanval van de Turken. Toen tenslotte in 1672 duidelijk werd dat de Ottomaanse aanval zich dit keer niet op Oostenrijk richtte, sloot de keizer op 25 juli 1672 een alliantieverdrag met de Staten-Generaal.

Alles bij elkaar vind ik deze studie een aanwinst voor onze kennis van de behandelde periode, omdat ze veel nieuwe gegevens verschaft, maar ook omdat ze deze jaren mede vanuit een andere invalshoek - de Oostenrijkse - bekijkt en daarmee bijdraagt tot een verruiming van het gezichtsveld. De schrijver heeft zich daarbij laten kennen als een uiterst consciëntieus en zorgvuldig onderzoeker. Ik vraag mij zelfs af of hij in zijn overigens prijzenswaardige neiging tot wetenschappelijke verantwoording niet wat te ver is gegaan. Een kleine 1800 noten op 174 pagina's tekst, een gemiddelde dus van 10 noten per pagina, is wellicht wat te veel van het goede! Een recensie van een dissertatie eindigt vaak met het uitspreken van de wens dat er nog meerdere publicaties van dezelfde hand mogen volgen. Helaas moet deze wens hier onuitgesproken blijven: tijdens het lezen van dit boek bereikte mij het bericht van het overlijden van de auteur. Ik kan daarom alleen maar besluiten met de opmerking dat zijn dood ook wetenschappelijk gezien een verlies is.

M. A. M. Franken

Gerald F. DeJong, *The Dutch in America, 1609-1974* (Boston: Twayne Publishers, 1975, 326 blz.); J. Stellingwerff, ed., *Amsterdamse emigranten, onbekende brieven uit de prairie van Iowa, 1846-1873* (Amsterdam: Buyten en Schipperheyn, 1975, 395 blz., f 75.-).

In het jaar van de Bicentennial wordt de klassieke leuze van de verbroedering der mensheid niet zo hard meer gehoord in Amerika. De Verlichting is voorbij. Als er één opvallend verschijnsel bij deze herdenking opgemerkt moet worden, dan wel dit, dat de 'melting